

OLVASÓK FÓRUMA

Kedves Szerkesztők, kedves Olvasótársak!

Mélyen elszomorított a 2001. áprilisi számban, az Olvasók fórumában megjelent *Késő, de nem elkésett jubileumi köszöntés* c. írás tartalma és stílusa egyaránt.

Nem vagyok Bokor-tag (bár voltam egy ideig a hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján), s az „Érted vagyok”-ból csak 2-3 cikket olvasok el számonként, ezért nem tartom magam a legilletékesebb véleményformálónak a lap körüli ügyekben. De ismerem a cikk szerzőjét, Gyurka bácsit, és műveinek nagy részét, és fő vonásaiban ismerem az „Érted vagyok” múltját és jelenét is. Így hát *van* véleményem a témáról, s szeretném most megosztani azt a Szerzővel, a Szerkesztőkkel és Olvasótársaimmal egyaránt.

Mindenekelőtt az írás címéről

Már az első bekezdések csalódást okoztak számomra, mivel a cikk címe alapján azt gondoltam, hogy itt most – ha kilenc hónapnyi késéssel is – a megjelenésének tizedik évfordulóját ünneplő „Érted vagyok” c. lapot, annak olvasóit és munkatársait fogja köszönteni a szerző. Úgy hiszem, jogosan gondoltam erre, hiszen a címben szereplő *jubileumi köszöntés* kifejezés pozitív képzetársításokat kelt az emberben. Bennem ilyeneket: ünnepi jókívánság, elismerés, köszönet stb. A szerző valóban próbálkozik is valami köszöntésfélével, de csak az ötödik bekezdésben, s a köszöntés igen nehezen jön a nyelvére. Igazából csak a pusztá megmaradást, az alapítókat és a lap címét tartja dicséretre érdemesnek.

Hogy a köszöntés kénszeredett, azt mutatja annak terjedelme is: két bekezdésnyi tesz ki az egyébként A/4-es oldal terjedelmű cikkből. Az írás többi része gúnyos bírálatot tartalmaz, mindenekelőtt a „főszerkesztő”, másodsorban a szerkesztőtársak személyére és tevékenységére vonatkozóan. De kap a bírálatból a hét éve elhunyt piarista tanár, Dr. Fekete Antal is (a legendás „Schwarz tanár úr” – a cikkben: Fekete Tóni), aki megítélésem szerint úgy kerül a cikkbe, mint Pilátus a Krédóba.

Akiknek a cikkre szerintem reagálniuk kellene

Úgy gondolom, a cikkben előadott kritikai észrevételekre s azok stílusára elsősorban a címzetteknek kellene válaszolniuk – nem tudom, megteszik-e. Másodsorban az olvasóknak, mindenekelőtt a Bokor-tagoknak kellene állást foglalniuk: egyetértenek-e a cikk megállapításával és stílusával vagy sem. – Nem tudom, hogy az egyetértők vagy az egyet nem értők tábora nagyobb-e, de azt tudom, hogy bírálatok már korábban is jelentek meg az „Érted vagyok” hasábjain a lap tartalmával és irányvonalával kapcsolatban, a szerkesztők mellett azonban eddig még nemigen állt ki senki.

A magam részéről ezt a hiányt szeretném pótolni, és azért ragadtam tollat, mert ismerem az elhallgatott nevű „főszerkesztőt”, Gromon Andrást (az öccse vagyok), ismerem lapszerkesztői motivációit, amelyek messze magasabb rendűek holmi fordítói ambícióknál, és tudom, mennyi időt-energiát áldoz az „Érted vagyok” fennmaradásáért (szerkesztés, fordítás, cikkírás, levelezés, tördelés, nyomtatás, terjesztés) – hosszú évek óta, ingyen és bérmentve. Ismerem Dr. Fekete Antal tanár urat, bár nekem a piaristáknál Borián Tibor volt a magyartanárom (akinek ezúton is köszönet mindenért). Ismerem az „Érted vagyok” egész történetét, a legelső számtól kezdve a mai napig. Mindezek ismeretében a cikk legtöbb megállapítását hamisnak, a benne megbírált személyekkel szemben erősen igazságtalannak tartom. De mindenekelőtt a cikk stílusát tartom elfogadhatatlannak.

A cikk stílusa

Vallom, hogy a sokat emlegetett testvéri szeretet fogalmába a legkeményebb bírálat is beleférhet, ha a bíráló tiszteletben tartja a bírált személy emberi méltóságát. De soha, semmiképp nem igazolható a nagy nyilvánosság előtti fölénykedő, lekicsinylő, lenéző gúnyolódás. Sajnos a szóban forgó cikkben megítélésem szerint sok ilyen ízű kifejezés található. A cikk részletes stilisztikai elemzése helyett csak utalni szeretnék néhány gúnyos kitételére:

– „...fennállásod tizedik évfordulójára gyártotta őket.” (Nem írta, fogalmazta, hanem gyártotta, tehát a főszerkesztő egy képzelőerő nélküli szellemi iparos.)

– „...ez a nyolcvan kérdés *átzuhog* a leglelkesebb olvasón is.” (Értsd: olyan fárasztó, érthetetlen, száraz és „kedélytelen”, hogy földre sújtja az embert, mint a vízesés.)

– „*Kérem szépen*, én is ott voltam...” (A hivatalos stílushoz tartozó kifejezés használata a társalgási stílusban kb. a következőt jelenti: Ugyan, kisfiaim, nekem akartok ti okosat mondani?)

– „*Reménykedem*, hogy szerkesztőink *megtálosodnak*.” (A *megtálosodik* ige azt jelenti, hogy valaki váratlanul meglepő képességet, teljesítményt mutat valamiben. Tehát a szerző váratlanul és meglepőnek tartaná, ha a szerkesztők jó teljesítményt nyújtanának, azaz kétségbe vonja vagy a tehetségüket, vagy a jó szándékukat. Ezért nehezen hihető, hogy tényleg *reménykedik*.)

– „*Teljes tisztelettel*” (Mivel a cikk tartalma és stílusa a megbírált személyek iránti tiszteletnek gyakorlatilag semmilyen jelét sem adja, csak gúnyként lehet értelmezni.)

– „*Rímkovács Orbán*” (Értsd: A cikk szerzője nem tartja magát nagy költőnek, csak közepes tehetségű verselőnek. Átvitt értelemben: a szerző olyan valaki, aki magát egynek tekinti az egyenlők között.)

A cikk tartalma és stílusa azonban sajnos nem ezt a szellemet sugározza, tehát ez az aláírás inkább szerénykedésnek tűnik, mint valódi szerénységnek.)

Nos, nem hiszem, hogy ezek a szerkesztőket gúnyoló kifejezések beleférnek az őszinte testvéri szeretet fogalmába. De végképp nem fér bele az, ahogyan a szerző sírjában megalázza Dr. Fekete Antal tanár urat csak azért, mert szerinte nem volt elég tehetséges irodalmár. (Mellesleg: ha Dr. Fekete Antal nem volt is költői lélek, azért sok száz diákot tanított meg tisztességesen fogalmazni és értőn olvasni. Kiváló nyelvtan- és helyesírástanár volt, aki több évtizeden át javította szorgalmasan a dolgozatok és füzetek tízezeit, és végezte a kamasz fiúk nevelésének sokszor igen hálátlan feladatát.)

A bírálatok lényege – és értékelésük

Túl a stíluson, mit mondhatunk a cikkben megfogalmazott bírálatok lényegéről? Vegyük sorra őket!

– *Az „Érted vagyok” nem azokért van, akikért lennie kellene.* – Igen, ez az első és legalapvetőbb kérdés: Kiért van/kell hogy legyen az „Érted vagyok”? Lehetőségek: a lap azért van, hogy a Bokor-tagoknak publikálási lehetőséget biztosítson; azért van, hogy a Bokor-tagoknak szellemi táplálékot nyújtson; azért van, hogy terjessze a Bokor világségét stb. – Véleményem szerint világos, „jogilag” is tiszta válaszokat kellene adni a *Kiért van az „Érted vagyok”?* kérdésre ahhoz, hogy a szerkesztőket ez ügyben felelősségre lehessen vonni. S ha a válasz megvan, akkor még tisztázni kell azt is: *hogyan* valósítsa meg a lap ezeket a célokat. Lehetőségek: csak saját szerzők írásaival vagy részben saját szerzők írásaival; szerkesztők által megrostált írásokkal vagy rostálás nélküli írásokkal stb. – Mint kívülálló, nem akarok válaszolni ezekre a kérdésekre, de úgy látom: zavart okoz az, hogy a lap úgy működik, hogy ezek a kérdések nincsenek egyértelműen és „hivatalosan” megválaszolva.

– *Rossz kérdéseket tett fel a főszerkesztő Jubileumi kérdések című írásában a lap fennállásának tizedik évfordulóján; ezért nem válaszolt rájuk senki.* – Az írásnak szerintem is voltak hibái. Hiba volt a kérdések nagy száma; jobb lett volna, ha a főszerkesztő összesűríti a nyolcvan kérdést mondjuk tízbe, s a maga részéről részletesen meg is válaszolja azokat. Hiba volt, hogy nem beszélt világosan, hogy legalább az évforduló alkalmából nem nevezte nevén az újság körüli gondokat, és nem írta oda a cikk alá a becsületes nevét. Lehet, hogy ezek és más hibák is hozzájárultak ahhoz, hogy nem válaszolt rá senki. De azért az világos volt a cikkből, hogy itt egy gyötrődő, a kérdések sokaságától szorongatott szerkesztő beszél, aki úgy érzi, hogy nem kap elismerést azoktól, akiktől várja; akit bántanak a szerinte páholyból megfogalmazott kritikák; aki úgy érzi, hogy áldozatos munkáját nagyfokú közöny kíséri stb. Ezért a bíráló annyit mindenképpen mondhatott volna, amennyit Trásy Éva mondott egyik hozzászólása végén: „*Kedves Szerkesztők! Megköszönöm gondos és fáradságos*

munkátokat, mellyel sikerült a lapot fenntartani...” (Olvasók fóruma, 2000. június)

– *A főszerkesztőből hiányzik az irodalomszeretet és a „kedély”, aminek az az oka, hogy a piaristáknál „Fekete Tómi” volt a magyartanára.* – Ki a főszerkesztő egyáltalán? Hogyan és miért lett ő a főszerkesztő? Kiktől és milyen segítséget kap a munkájához? Ha ilyen alkalmatlan, akkor miért nem váltják le? Ki és hogyan válthatja le? Lenne-e más helyette? – Igazságos dolog-e ezeknek és más hasonló kérdéseknek a figyelembe vétele nélkül megítélni a főszerkesztő munkáját? Szerintem nem. Másfelől: ha a szerző úgy ítéli meg, hogy Gromon Andrásnak nincs irodalmi érzéke – amit a magam részéről azért nem állítanék –, akkor legalább megemlíthetne valami pozitívumot is személyével kapcsolatban. Mondjuk azt, hogy a főszerkesztő általában értelmes mondatokban fejezi ki magát, vagy hogy elég jó a helyesírása – amiben feltehetőleg elévülhetetlen érdemei vannak a lekicsinylőleg emlegetett Fekete Antal tanár úrnak is.

– *A lapnak nincsenek olvasói.* – Megkérdeztem a főszerkesztőt: az „Érted vagyok”-nak jelenleg 776 előfizetője van, s ha minden számot legalább két ember olvas (amit jó ok van feltételezni), akkor legalább 1500 olvasója. Ez a semminél azért mindenképpen több. Ha valaki kevéssé tartja, akkor illik megmondania azt is, hogy mihez képest.

– *A lapnak azért nincsenek olvasói, mert a főszerkesztő túlzott fordítói ambíciói következtében fordításokkal tölti fel a lapot, s a sok elvont, külföldi szerzőktől fordított írás elriasztja az olvasókat.* – Szerintem is sok időnként a fordítás, és tényleg elég elvont egyik-másik. Mégis az az igazság, hogy az utóbbi időben Merza József írásai mellett legtöbbször ezek között találok olyat az „Érted vagyok”-ban, amely fontos dolgokat mond számomra.

– *A lapnak írói sincsenek.* – Hát túl sok nincsen, de azért a körülményekhez képest az „Érted vagyok”-nak nem kell szégyenkeznie. Olvasói levelek is vannak olykor-olykor. És azért azt tegyük hozzá, hogy egy bejegyzett, nyilvános, „profí” lapot alapvetően nem az olvasók szoktak teleírni. Kérdés persze, hogy a lap alapítói és fenntartói milyen lapot szeretnének.

– *Azért nincsenek a lapnak írói, mert a szerkesztők nem kérdezik az olvasókat „arról, amiről szó van főleg a hazai egyházi és a világi sajtóban.”* – Nem tudom: a szerző szerint melyik egyházi vagy világi lap melyik rovatának témáiról kellene az olvasók véleményét kikérni. Nem tudom azt sem, tényleg arra van-e igény, hogy az egész lap Olvasók fórumává változzék. Ezt is tisztázni kellene valahogy.

– *Azért sincsenek a lapnak írói, mert a szerkesztők nem bátorítják az olvasókat írásra, illetve a beküldött írásokat színvonalatannak minősítik, és nem közlik.* – Elképzelhető, hogy a biztatás egyeseknek segítene az elszánásban – meg kell próbálni. De az, hogy egy szerkesztőség fenntartja magának a jogot a beküldött

kéziratokból való válogatásra – színvonal és a profil szempontjából –, szerintem a világ legtermészetesebb dolga. Lehet persze olyan lapot is csinálni, amelyben minden megjelenhet válogatás nélkül, csak-hogy ahhoz nincs szükség szerkesztőkre. Ahhoz elég néhány gépiró, egy tördelő, egy nyomdász és néhány terjesztő.

– *Ha a szerkesztők kérdeznék és bátorítanák az olvasókat, akkor vég nélkül özönlenének az írások az „Érted vagyok”-ba, mint az „átkosban” a Karácsonyi Ajándékba.* – Nem hiszem. Az egy más politikai-, gazdasági- és lélektani helyzet volt, és mások voltak maguk az emberek is, akik akkor (még) írtak, ma pedig nem (annyit) írnak. Azóta sokan apák, anyák, nagyapák, nagymamák lettek, ennek minden gondjával és terhével; azóta sokkal többet kell dolgozniuk a munkahelyükön, sőt a munkahelyük megtartásáért; azóta mindenkiről kiderült, hogy miben a legjobb, s érthetően azzal kíván leginkább foglalkozni; azóta az első lelkesedés sokakban elmúlt, az idő sok illúziót lerombolt, s a nagy szerelmek nem mindennaposak az ember életében... A sor folytatható.

– *A szerkesztők nem dolgoznak rendesen, csupán „megállapítják, hogy jót fordított-e a főszerkesztő, vagy keressen és fordítson másikat”. Nem járnak könyvtárba, nem olvasnak, ezért nem tudják: gondolkodik-e az ország, s ha igen, hogyan és miként. Áldozatosabban kellene végezniük munkájukat, úgy, ahogy azt egykor Arany János és Petőfi Sándor tette.* – Nem az én dolgom megítélni, de feltételezem: a szerkesztők részéről így is nagy áldozat ezer családi, munkahelyi és közösségi gondjuk és elfoglaltságuk mellett a kéziratok olvasása, a részvétel a szerkesztőségi üléseken, a nem mindig hálás fogadtatás elviselése stb. Szerintem nem ildomos éppen azokat bírálni, akiknek leginkább szívügyük az „Érted vagyok”, s akik még mindig a legtöbbet teszik érte. Arany János – tisztesség ne essék – tudtommal fizetett főmunkaidőben szerkesztette a *Koszorút* meg a *Szépirodalmi figyelt*, tehát méltánytalan az összehasonlítás; arról nem is beszélve, hogy az ő emberiségét és szerkesztői nagyságát kötelező mércével állítani bárkivel szemben is: ugyancsak méltánytalan. Azt pedig, hogy gondolkodik-e az ország, hogyan és miképp, szerintem nemcsak a könyvekből és folyóiratokból lehet megtudni, bár kétségtelenül – részben – onnan is.

– *Az „Érted vagyok” nem a Bokor Lelkét és Hangját sugározza...* – Ez egy állítás – bizonyítékok nélkül. Hogy a Bokor-tagok milyen arányban értenek vele egyet, az szerintem megérne egy korrekt, reprezentatív közvélemény-kutatást házon belül. Ha a válaszokból az derül ki, hogy az állítás igaz, akkor a szerkesztőségnek illik levonnia a megfelelő következtetéseket. Ha nem, akkor ez egy kisebbségi vélemény, amit akként is kell kezelni.

– *Az „Érted vagyok” a német baloldali katolikus teológiai irodalmat népszerűsíti.* – Nem ismerem napra készen a német teológiai irodalmat (sem). De az szöveget üt a fejembe: mit jelenthet az, hogy „baloldali katolikus teológia”? A magam részé-

ről úgy gondolom: a szerzőnek ezt mindenképpen tisztázni kellett volna, de még ha tisztáznánk is ezeket a fogalmakat, helyesebben járunk el, ha vallási-teológiai cikkek értékeit vagy gyarlóságait vallási-teológiai fogalmakkal igyekszünk leírni. Ha viszont a politika szótárából vett címkéket ragasztunk teológiai cikkekre vagy szerzőikre, azzal összezavarjuk a dolgokat, és vég nélküli vádaskodásokat gerjeszthetünk.

Még egy javaslat

Szeretném megragadni az alkalmat arra, hogy fentebb már megfogalmazott felvetéseimen túl javasoljam: a lap impresszumában a jövőben legyen feltüntetve a lap főszerkesztőjének és a szerkesztőség tagjainak a neve. Ez minden szempontból jobban megfelelne a valóságnak, és egyúttal sok ellentmondást feloldana. Javasolom továbbá, hogy a főszerkesztő minden írását a saját nevével publikálja. Nem kell más mutatni, mint ami van. Szerzőnek és olvasónak egyaránt jobb a tiszta helyzet. „Csak az olvassa versemet, / ki ismer engem és szeret...” (József Attila) A többit az élet megoldja.

Végül elnézést kérek

minden Bokor-tagtól azért, hogy kívül-állóként beleszóltam egy olyan témába, amely elsősorban Bokor-ügy. Mivel azonban az „Érted vagyok” nyilvános lap, úgy gondoltam, hogy megtehetem, s a lelkiismeretem is kényszerített erre. Elnézést kérek a cikk szerzőjétől is az esetleg fájdalmat okozó megállapításaimért. Szándékom nem a szerző megbántása vagy megítélése volt, hanem az, hogy kiálljak a szerintem egyoldalúan megbírált szerkesztők és egy olyan bírálati stílus mellett, amely a másik ember méltóságát nem sérti. Javaslom: legyen mindnyájunk eszménye és közös nevezője az a szellemiség, amely a vitatott cikkben többször is emlegetett, és általam is igen nagyra becsült Arany János *Epilogus c. verséből* – és egész munkásságából – sugárzik.

**Gromon István
Pilisvörösvár**

Kedves András!

Tegnap kaptam meg az ÉV új számát. Csodálkozva olvastam az Olvasók fórumában megjelent cikket. Kicsit bántott annak stílusa (még akkor is, ha a bíráló nem akarta bántani Magát). „Felcsengettem hajnali álmából a főszerkesztőt.” Meg a többi hasonló megjegyzés.

De a lényegre térve: Nem hiszem, hogy neveléssel ki lehetne alakítani egy írótabort. Az emberek ma igen passzívak, nem mennek el választani, szavazni sem; én megértem: hajsolt az élet, felgyorsult a munkatempó. Azonkívül: poeta not fit, sed nascitur (a költő nem lesz, hanem születik). Ez vonatkozik az íróra is.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy nincs olvasóközönség sem. Az olvasót meg lehet szólítani, de az nem „köteles” válaszolni. A lap feladata – szerintem – elsősorban az, hogy „lelki táplálékot adjon”. Nem hiszem, hogy a német professzorok gondolkodásvilága nagyon eltér a miénktől. Ha a külföldi sajtóból tudunk tőbbletet meríteni, akkor az miért probléma? Negy-

ven évig nem juthattunk hozzá. Észrevettem, hogy az utóbbi időben a fordított szövegek igen friss forrásból merítettek, 1999-ben, 2000-ben megírt tanulmányokból. Ezt én mind pozitívumnak tartom.

Lehet, hogy nem megfelelően látom a helyzetet, férfiak között az egyenes hang nem gorombaság. De nekem mégis fáj ez az írás. Két emberileg, vallásilag nagyszerű ember miért kell, hogy szemben álljon egymással? Tudom, a haladás a vitából, az ellentmondásból születik. De ez a vita nem osztja-e meg az embereket? Vagy esetleg téves ítéletet hoznak a főszerkesztőről?

Együttérzéssel, szeretettel:

...t ...t

Esztergom

(teljes név a szerkesztőségben)

Kedves András!

Megjött az ÉV. Gyurka bácsi alaposan megmondta neked, és alighanem igaza is van. Tavaly én is hasonlót ajánlgattam neked, de te azt válaszoltad: „Hogy a Bokor-tagok beszámolhatnának élményeikről, tevékenységükről? Jó lenne. De ez a legnehezebb műfaj: nagyon színvonalasan kellene csinálni ahhoz, hogy közszemlére lehessen tenni, és ne legyen se unalmas, se giccs, se öndicsőítés stb.” Hát Gyurka bácsi se mondja, hogy túl könnyű lenne. Meg kellene mégis próbálni. Én ugyan szívesen olvasom a német professzorokat is, de ha az olvasók írásra kapnának, az maga lenne az élet. Ezt mondom én - pedig én sem írtam.

Ez az „Utazás az »elég« világába” tesz nekem, bár a nyugati világ fogyasztói szokásait tükrözi. Egy gazdagabb világot. Theodor Roszak is az „elég”-et hirdeti. A mi viszonyaink között nem gúny-e az „elég”-et hirdetni? Én is szívesen prédikálnék erről, de azt gondolom, hogyan mondhatnám a nagy szegénység láttán? Pedig talán még a szegényeknek is jól jönne a tanács, teszem azt X.-eknek, akik minden encsem-bencsemre költenek, csak épp kenyérré nem jut pénzüik. „Földi ember kevéssel beéri, vágyait ha kevesebbre méri.”

Üdvözöllek:

Sz. M.

Esztergom

(teljes név a szerkesztőségben)

Március 10-én közösségi szentmisével búcsúztunk a Bokor Közösséget évtizedeken át hűségesen szolgáló **Hampelné Rédei Máriától**, aki 70 éves korában lépett át az örök hazába. Hamvait március 28-án helyeztük nyugalomra. Ekkor hangzott el a következő búcsúztató:

Kedves Mária! Neked igazán nem kell magyaráznom, hogy azok között, akik valóban hiszik, hogy az élet nem ér véget a halállal, egyáltalán nem formáság, ha az élők úgy szólnak az elhunythoz, mintha még élne, mintha jelen lenne – mert valóban így gondoljuk, így hisszük. Hiszem, hogy élsz, hiszem, hogy valamilyen formában jelen vagy köztünk, még akkor is, ha erről a “valamilyen formáról” nem tudunk semmit.

Valójában a búcsúzásunk sem igazi búcsúzás, hiszen csak a kapcsolatunk egyik formájától veszünk búcsút – de azért a hiányod mégis valóságos hiány, és ezért fájó hiány is mindaddig, amíg kapcsolatunk új formája létre nem jön odaát.

Olyan búcsúzás ez, amellyel a meg nem szűnésbe és az el nem válásba vett hitünket akarjuk kifejezni és megerősíteni. Úgy gondolom, Neked ez jól esik, nekünk pedig szükségünk van rá – mert testből és lélekből álló emberek vagyunk, s amíg ezen a földön élünk, a léleknek mindvégig szüksége van a testi, anyagi valóságból jövő megerősítésekre, még ha ez testi-anyagi valóság nem más is, mint a szó, amelyet kimonodunk, és amely számunkra titokzatos módon Feléd száll.

Ez a szó pedig legyen most egy vers, amely összefoglalja gondolatainkat, hitünket arról, ami most még elválaszt minket Tőled. A verset Karl Vennberg írta, a címe Rekviem:

*a halál csak egy hátizsák
az út végén ledobjuk magunkról
ólomszürke árnyék
elolvad a fényben*

*a halál csak egy vaseke
megforgatja az élet termőföldjét
kemény rozskenyér
tisztán tartja fogunkat*

*a halál csak egy szőkevény
útmutató
a dezertőr
aki megadja a jelszót*

*a halál csak túskebozót
az áttetsző virágok körül
éjszínű ékszer
belépő az ünnepélyre*

Igen, kezdettől fogva, fogantatásunk pillanatától rajtunk van a halál hátizsákja, életünk minden perce egy lépés a halálunk felé, de a halál maga csak azt jelenti, hogy egy út végére értünk, ahol letehetjük a terheinket.

A halál csak egy vaseke, amely megforgatja az élet termőföldjét; újból és újból arra figyelmeztet minket, ne felejtsük el: úton vagyunk, nem rendezkedhetünk be végleges a földi életre, amit itt elérhetünk, bármilyen szép és jó legyen is, nem végső célja és értelme az emberi életnek.

A halál valóban útmutató: túlmutat ezen az életen, de túlmutat önmagán is; arra a másik életre irányítja a tekintetünket, amely a halál után vár ránk.

Persze túskebozót is a halál: kemény valóság, megsebez és felvээр, de olyan túskebozót, amely mögött mennyei virágok nyílnak, kellékei, vagy még inkább jelképei egy

véget nem érő ünnepélynek, vagy pontosabban Ünnepek, ahová egyúttal belépő is a halálunk.

Kedves Mária! Ebben a meggyőződésben, ezzel a lelkülettel engedünk most el, hogy folytasd utadat odaát, illetve folytatjuk mi is az utunkat ideát, míg útjaink ismét össze nem találkoznak. E meggyőződésünk és lelkületünk nem saját fantáziánkra és erőnkre épül, hanem a szeretet Istenére, akiről a legnagyobb bizonyosságot közös tanítónk és példaképünk, a Názáreti Jézus tett. Ő tanított meg minket arra az imádságra is, amely összefoglalja számunkra az élet és a halál és az örök élet minden fontos tudnivalóját és titkát, amely téren és időn túl is összeköt minket Veled, és amelyet most lélekben Veled együtt mondunk el:

Mi Atyánk...